

Левін О. Л.

кандидат історичних наук, доцент
*Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ*

МОВА ТА ІНШІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ХРИСТІЯНСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Однією з складових частин освітньої стратегії розвитку духовної культури громадського суспільства є вивчення нашої історії, котра на пряму пов'язана з християнством як однією зі світових релігій. Розвиток її починається з Київської Русі, яка дуже швидко завдяки цьому розвивала свою культуру. А починався цей розвиток з християнської культури.

Говорячи про християнську сакральну культуру даного періоду, слід розрізняти власне те, що становило культуру церкви, і те, що розвивалося під впливом церкви, але безпосередньо до церковного життя не належало. Як і кожна релігія, християнство має свій культ, тобто сукупність предметів, текстів і дій, що вважаються сакральними (священними) і регламентуються церковними нормами. Тобто, до культури церкви у власному розумінні слова належать лише сакральні тексти [6: 87].

Якщо вести мову про сакральну літературу, то, передусім, слід зазначити, що у богослужінні використовували переважно уривки з Біблії разом із іншими ритуальними текстами.

Сакральні книги складались у вигляді апракосів (від грец. святковий): Євангелієапракос містило синаксарій (служби на рухому частину свят) і місяцеслов (служби на нерухому, календарну частину свят). Найдавніші короткі апракоси – це списки з болгарських збірників X–XI ст., служба тільки для святкових днів; повний апракос містив також читання і на будні дні (Мстиславове Євангеліє – XII ст.).

Крім служебних книг, писалися книги четьї (тобто для читання, переважно про житіє святих) і толкові. Толкові книги – це уривки з Біблії, супроводжувані коментарями різних авторів. До складу толкових книг включали не тільки офіційно прийняті церквою тексти, а й тексти отеченні, не визнані, апокрифи, наприклад, «Книга Ісуса, сина Сірахового» або збірник висловлювань грецьких язичницьких мудреців – «Менандр».

Серед текстів, які вживалися в культових дійствах можна виділити тексти як формули і тексти, які вимагали імпровізації. Прикладом останніх можуть бути проповіді. Тексти проповідей виходили за межі суто релігійної тематики, мали моральне, політичне і філософське значення. Саме таким зразком проповіді, тобто дійства сакрального і водночас літературного, богословсько-філософського тексту, розповсюдженим і використовуваним як зразок аж до XVII ст. і в Русі, і за її межами, стало відоме «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона.

Ще одним з напрямків стали так звані житія – життєписи святих та мучеників, до яких безпосередньо приєднувались і життєписи князів, які стали жертвами кривавих усобиць (починаючи з Бориса і Гліба, канонізованих церквою, і включаючи життєписи, що входили до літописів та патериків). Житія становили частину богослужебної літератури, – на кожен день року припадає кілька житій і пам'ятей святих.

Говорячи про життєписи святих та мучеників, слід зазначити, що це не біографії чи оповідання про життєвий шлях у звичному для нас розумінні. Житіє немовби переносило людину з «нашого», земного, тварного світу в світ «небесний», вічний, позачасовий і виключно символічний. Житіє повинно повністю абстрагуватися від земних реалій, тому й створювалося воно за певною стандартною схемою. Як «свій» покійний, святий і мученик залишався членом церкви, його не тільки поминали – він незримо був присутній під час служби, як і інші члени церкви, тому й зберігав щось і від свого «Я» (індивідуальне і неповторне «житіє» і ім'я), але вкрай абстрактне, як «адресу».

Що ж до сакральної архітектури, то це архітектура храму. Церква мала бути напівтемною, присмерк земного буття має бути достатньо густим, але не повним – світло, що ледве відчутно ллється згори, з вузьких вікон, повинне бути лише надією. Головне джерело світла – свічники; вони могли бути майже зовсім погашені, а могли під час свят яскраво горіти, символізуючи торжество єднання з Богом [7, 253].

Перші кам'яні собори були на Русі великою рідкістю і будувалися строго за візантійськими зразками. Такими є споруджений Володимиром Великим собор Богородиці – «десятинна» церква, Софійський собор у Києві, збудований в часи Ярослава Мудрого.

На час, коли Русь прийняла християнство, розвиток отримав живопис.

Живописними образами вкривали увесь внутрішній простір храму. Існувала чітка система, за якою на площинах стін розміщують різні сюжети та фігури. Образний ряд читається, як і текст, зліва направо і згори вниз, починаючи з купола. Сьогодні ми можемо «прочитати» у такий спосіб живописний текст класичного східнохристиянського храму в Київській Софії. В центрі куполу знаходиться образ Христа-Пантократора (вседержителя).

В просторі храму зображено священні події, свята, просто лики святих, адже церква є сукупністю усіх її членів, у тому числі небесних. Образи, які ми бачимо у храмі, є символами того ж порядку, що й слова: образами храм розповідає свою сакральну ідею.

Техніка живопису повністю була засвоєна у Візантії. Під час будівництва Софії Київської у дворі було організовано виробництво різнобарвної смальти – особливої смоли, призначеної для виготовлення мозаїк. І укладання мозаїк, і малювання фресок у Софії йшло під керівництвом грецьких майстрів. Але вже при спорудженні Софії Новгородської майстри-слов'яни були керівниками художніх робіт; немає сумніву, що вчилися вони на київському будівництві. Відомо, що одним із

перших художників-іконописців був Аліпій (Алімпій) із Печерського монастиря, який також отримав дар чудотворіння, який сціляв людей силою Господньою.

Сакральна музика, безсумнівно, була невід'ємною складовою тієї священної містерії, яку ми називаємо службою. Спів у службі підпорядкований словесному тексту, позбавлений ритмічної організації і самостійної мелодії.

Східнохристиянській сакральній музиці чужде відокремлення музичного матеріалу від слова. Художнє абстрагування припускається в церковній естетиці, але не зі словом. Зрештою, і архітектура храму, прагнучи дати абстрактний образ гармонії космосу, не відмовляється від слова – навпаки, вона прагне говорити площинами. Не відмовляється від слова і сакральне малярство – навпаки, воно прагне бути словом, а не зоровим образом. Тому що «спочатку було слово». Суть сакральної культури якраз у тому і полягає, що вона прагне бути тим словом, тією мовою, якими з людьми говорить Бог [6: 112].

Культура виготовлення і читання книги, переклад і написання нових творів, тобто, професійна література в Київській Русі мала християнський характер. Переважна маса книг являла собою списки книг, виготовлених у Болгарії. Книги писались на пергамені – спеціально підготовленому матеріалі з телячої шкіри, почерком, який називають старший полуустав. Книга була справжнім витвором художнього ремесла, витвором мистецтва.

Отже, сакральне Слово і сакральні контексти (ситуації) є одним із жанрів буття і книжних жанрів, а саме центральним жанром, до якого зводяться усе. Це стосується і мови, якою викладається книжний текст. Цей статус сакралізованих текстів та мови знаходив обґрунтування в християнській ідеології. Згідно з Василієм Великим, одним з Отців Церкви, розрізняються закон і благодать. Закон знають і юдеї, бо він викладений у Старому Завіті, його дав Бог через Мойсея. Проте, закон вказує лише заборони. На відміну від закону, благодать вказує на те, що треба робити і хотіти; вона є сукупністю цінностей. Коли ж немає ні закону, ні благодаті, люди живуть у гріху і злі; це відповідає, за Василієм Великим, стану ідолопоклонства. Благодать може бути висловлена тільки сакральною, церковною мовою.

Таким чином сакральна культура мала велике значення для розвитку християнства Київської Русі як пробатьківщини українського народу.

Література

1. Асеєв Ю. С. Джерела: Мистецтво Київської Русі. – К.: Мистецтво, 1980. – 214 с.
2. Брайчевський М. Ю. Утвердження християнства на Русі. – К.: «Наукова думка», 1988. – 261 с.
3. Высоцкий С. А. Древнерусские надписи Софии Киевской XI – XIV вв. Выпуск I. – К.: «Наукова думка» 1966. – 239 с.

4. Горский В. Ф. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII в. — К.: «Наукова думка», 1988. – 213 с.
5. Лихачёв Д. С. Поэтика древнерусской литературы. – М.: Наука, 1979. – 303 с.
6. Попович М. В. Нарис історії культури України. – К.: «АртЕк», 1998. – 728 с.
7. Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. – Київ: Альтернативи, 1998. – 352 с.

Логінова Г. М.

кандидат філософських наук, доцент,

Київський інститут

інтелектуальної власності

Національного університету

«Одеська юридична академія» (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР КУЛЬТУРИ ПРАВНИЧОГО ДІАЛОГУ

Психологія як і світ живе різноманітністю і непередбаченністю своїх можливостей. І той, хто першим нарік психологію її ім'ям, в семантиці котрого Віра та Мудрість злились у взаємодоповнюючу єдність, окреслив тим самим на всі часи глибинне покликання психолога та юриста: чути, розуміти та передавати глибинний зміст слова правничого діалогу. Мовчання та слово, погляд та думка, інтуїція та рефлексія, споглядання та розуміння – все це нехитрий інструментарій досвіду людства, що породило діалог Віри та Розуму у правничому діалозі. Проблема дослідження діалогу Права, Віри та Розуму – одна із змістовніших у напрямку розробок сучасного кола юридичних питань. В цілому вона сприймається у дослідницькому вимірі під багатограним кутом зору, тобто можна зазначити, що подібна стала тенденція щодо її опрацювання спрямувала шлях психологічної думки її визначення. З окресленого припущення природно витікає, що з визначенням Віри та Розуму у правничому діалозі необхідні подальші валідні алгоритми її вирішення. Однією з головних проблем людства на всіх етапах його розвитку постає проблема мови діалогу. Згідно твердженню відомого німецького філософа В. фон Гумбольдта «мова є зовнішнім відображенням внутрішнього світу нації [2, с. 165]». Гортаючи сторінки книги історії розвитку Права, Віри та Розуму звернемося до скарбниці її історичних надбань. Про мову діалогу написано вже так багато, що за образним висловлюванням Ж. Батая, «утворилась висока піщана дюна, наметена людською думкою [1, с. 5]». Але слово не починається із слова, сказаного вголос, воно народжується спочатку в невербальному діалозі. За М. Гайдеггером, увага до слова привертається мистецтвом «рукоділля письма у діалозі мови [3, с. 96]». Сутнісний статус проблеми діалогу в бутті людини визначає невичерпний інтерес до пізнання закономірностей його мови та мінливість, різноманітність їх можливих проявів, впливів, що надає спілкуванню у міжкультурному просторі